

קדושה דסידרא AND יושב בסתר, ויהי נעם

On **מוצאי שבת** it is our practice to recite the following after **שמונה עשרה**:

1. The last verse of **תהלים פרק צ'**-
ויהי נעם א-דני א-להינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.
2. The entire **פרק צא'-יושב בסתר עליון**;
3. The last verse of **פרק צא'** twice: **אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי**.
4. **ואתה קדוש** beginning with the words: **קדושה דסידרא**.

We can ask the following questions about those practices:

- Why do we start with the last verse of **תהלים פרק צ'**?
- Why do we recite the entire **פרק צא'**?
- Why do we repeat the last verse of **פרק צא'**?
- Why do we recite **קדושה דסידרא** after **תפלת מעריב** on **מוצאי שבת**?
- Why do we start **קדושה דסידרא** with the words: **ואתה קדוש**?
- Why do we recite these extra prayers only on **מוצאי שבת** and not on **יום טוב**?
- Why do we omit these prayers when **יום טוב** falls on one of the weekdays that follow?

Let us begin answering these questions by noting that the practice is already found in **סדר רב עמרם גאון**. He provides a response to some of our questions:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר מוצאי שבת-ומסדר התפלה כסדר. ולאחר שמסיימין הצבור תפלתן מקדש. ופותח שליה צבור ויהי נועם ה' א-להינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ומתחילין כל הצבור אחריו ויהי נועם ומסדרין יושב בסתר וגו' עד ואראהו בישועתי, כך מנהג. לאחר שמסיימין הצבור אורך ימים חוזר השליח ושונה אותו ואומר אורך ימים. ואומר ואתה קדוש, וקרא זה אל זה, ואומר כולי סדרא. ומקדש עד עושה שלום. וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושה דסידרא ולומר בנעימה ובעריבות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתחו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרינן במוצאי שבת צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל סדריהם. ולכך מזכירין ישראל בסדר מוצאי שבת.

Translation: The prayer leader follows the prayers as they are recited in the weekday form of Tefilas Arvis. When the congregation completes its recital of Shemona Esrei, the prayer leader recites Kaddish. Then the prayer leader recites the verse that begins: V'Hiy Noam Hashem . . . The congregation then says the verse after the prayer leader recites it. He then proceeds to say the chapter of Tehillim that begins with the words:

Yosheiv B'Seiser until the last verse of the chapter: i.e. V'Ar'Aihu B'Yeshuasi; that is the custom. After the congregation recites the last verse, the Shaliach Tzibbur repeats the verse beginning with the words: Orech Yamim. Then all say: V'Ata Kadosh, V'Kara Zeh El Zeh and they recite the complete Kedushah D'Sidra. The prayer leader then says Kaddish Tiskabel. It is customary to say V'Hiy Noam and Kedushah D'Sidra with a nice tune and with feelings of brotherhood at the end of Shabbos. This is done so that the Jewish People will spend time studying a section of Torah in order to prolong the rest that the evil ones are given on Shabbos before they are required to return to Gehenom, as we learned: On Motzei Shabbos the angel who is in charge of the souls calls out: return to Gehenom because the Jews have completed their learning session. That is why we recite Kedushah D'Sidra on Motzei Shabbos.

In the above excerpt, רב עמרם גאון answers the question why we recite קדושה דסידרא after מוצאי שבת on תפלת מעריב. He then continues:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר מוצאי שבת-ויהי נועם, כי כן רמז לויה נועם במוצאי שבת. והכי שדר רב שר שלום גאון, אין אומרים ויהי נועם אלא במוצאי שבת, אבל במוצאי יום טוב אין אומרים, אלא במוצאי שבת לחול, אבל במוצאי שבת ליאוש אין אומרים. שכשבותיה האבות הראשונים לא קבעו אלא במוצאי שבת לחול, אבל במוצאי שבת ליום טוב כיון דבעי למימרה ומעשה ידינו, וליכד מעשה ידינו ביום טוב, אין אומר. וקדוש דסדרא הכי נמי לא אמרינו. כלל דמיות, כל היאך דלאה אמרינו ויהי נועם לא אמרינו קדוש דסידרא. ובמוצאי יום הכפורים נמי שחל להיות במוצאי שבת, לא אמרינו ויהי נועם ולא קדוש דסדרא. וכי אמרינו ויהי נועם במוצאי שבת לחול, היאך דאיתך לקמן שית יומי דחו, אבל איך בי מצעי יואט או יום כפורי, אפילו חל יום טב ערב שבת ואידך לקמן חמשה יומי דחו, לא אמרינו ויהי נועם ההוא נפוקי שבתא. מאי טעמא, כיון אורינן ומעשה ידינו ומעשה ידינו תרי זמני, בעינן עד דאיתך לקמן שית יומי כולה חול.

Translation: The verse of: V'Hiy Noam is recited because of a clue that it is linked to Motzei Shabbos. This is what Rav Sar Shalom Gaon taught: we recite: V'Hiy Noam only on Motzei Shabbos and not on Motzei Yom Tov and only if the next day is a work day and not if the next day is a Yom Tov. When our ancestors directed that the verse be said, they directed that it be said only on Motzei Shabbos and only if the next day is a work day but not if the next day is a Yom Tov because we say the words: and the product of our hands, and on Yom Tov we are prohibited from producing anything with our hands. And on those occasions, we omit Kedushah D'Sidra as well. This is the rule: on any occasion on which we omit V'Hiy Noam, we also omit Kedushah D'Sidra. On Motzei Yom Kippur that falls on Motzei Shabbos, we also omit these two prayers. When do we say V'Hiy Noam and Kedushah D'Sidra on Motzei Shabbos that is followed by a weekday? Only when Shabbos is followed by six workdays but if Yom Tov or Yom Kippur should fall on any weekday of that week even on Friday and we have five work days after Shabbos, we omit V'Hiy Noam at the end of that Shabbos. Why? Because we say: and the product of our hands, twice, we need to have six work days to follow Shabbos.

In this excerpt, רב עמרם גאון answers the question why we recite these extra prayers only on מוצאי שבת and not on יום טוב and why we omit these prayers when יום טוב falls on one of the weekdays that follow.

להבין את התפלה

What is the link between the פסוק: *ויהי נועם* and *מוצאי שבת*?

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) מ"ט מדות עמוד 293 – וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' בן עשו ויברך אותם משה, מה היא הברכה שבירכנן? א"ל יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם. ר' מאיר אומר כך ברכנן: ה' א-להי אבותיכם יוסף עליכם וגו' (דברים א', י"א), אמר להם כשם שנתעסקתם במלאכת המשכן ושרתה השכינה במעשה ידיכם בן תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה במעשה ידיכם, והם אומרים ויהי נועם ה' א-להינו וגו' (תהלים צ"י י"ז ע"י ילקוט סוף פקודי).

Translation: Concerning the verse: And Moshe saw all the work that had been invested in the building of the Mishkan and how it was performed in accordance with G-d's wishes, Moshe then blessed the Jewish People. What was the Bracha that Moshe bestowed? He said: May it be G-d's will that G-d rest His presence in the Mishkan. Rabbi Meir said: This is the blessing that Moshe gave the Jewish People: G-d your G-d shall add etc. (Devarim 1, 11). Moshe said: just as you were involved in the building of the Mishkan and G-d rested His presence in the product of your work, so may you be worthy to build the Beis Hamikdash and that G-d will again rest His presence in the product of your work. The Jews responded: V'Hiy Noam.

When we recite *קדושה דסידרא* on *מוצאי שבת*, why do we skip the opening verses of *ובא לציון*?

מחזור ויטרי סימן קמה-ומה שאומר ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה. וראוי לאומר ביום ראשון של שבוע. כמו שנהגו העם לומר פסוקים אחרים של נחמה וברכה. ולא הוצרכו להתחיל בובא לציון שהרי לא תיקנוהו קודם סדר קדושה ביום אלא מפני שצריך אדם לשלש דבריו קודם שיבא לידי קדושה. ואיני יודע כנגד מה. ומאחר שהוא אומר ויהי נועם וחוזרין וכופלין אורך ימים כדי להשלים השם היוצא ממנו. לא הצריכו לומר אלא ואתה קדוש. ולא לתר אומר סדר קדושה שהרי שילש דבריו קודם לכן. ויהי נועם. משה אמרו לישראל בשעת שכלה מלאכת.

Translation: We recite the verse of V'Hiy Noam on Motzei Shabbos because it is part of a chapter of Tebillim whose purpose is to bestow a blessing. It is appropriate to read it on the first day of the work week just as we recite other verses of blessing and comfort. We omit the first two lines of Kedushah D'Sidra (Oo'Vah L'Tzion Go'Ail) because the only reason why we say those lines in the morning is to recite three lines before Kedushah. I am not sure why this is the custom. Since on Motzei Shabbos we say the verse: V'Hiy Noam and then recite the verse: Orech Yamim twice in order to complete the name of G-d that is referred to therein, it is proper to begin with the words: V'Ata Kadosh. Then we say Kedushah since we have already read three lines. The verse: V'Hi Noam was said by Moshe to the Jewish People when they completed the building of the Mishkan.

Another reason for skipping the opening lines of *ובא לציון*:

מנהגים ישנים מדורא עמוד 146 – ואינו אומר *ובא לציון*. שאין אומרים גאולה בלילה.

Translation: We omit the verses of Oo'Vah L'Tzion as part of Kedushah D'Sidra on Motzei Shabbos because we do not refer to the coming redemption at night.

יום טוב when מוצאי שבת on קדושה דסידרא and ויהי נועם Another reason not to recite to falls in the middle of the week:

מחזור ויטרי סימן קמט-ובמוצאי יום הכיפורים שחל להיות באמצע שבת לא אמרי' ויהי נועם. דלאה אמרי' ויהי נועם אלא במוצאי שבת לחול. דאיתך שית יומי דחו לקמיה. אבל איך במיצעי יום טוב או יום דכיפורי אפילו חל יום טוב בערב שבת ואידך לקמיה חמשא יומי דחולי לא אמרי' ויהי נועם: בההיא נפוקי שבתא. מאי טעמא כיון דכת' ומעשה ומעשה ידינו (בלא וי"ו. והשני ומעשה ידינו) בוי"ו. כלומר ו' מעשה ידינו. אלמא דבעינן שית יומי כולה כחדא:

Translation: At the end of Yom Kippur which falls on a weekday we do not recite the verse: V'Hi Noam because we recite that verse only at the end of Shabbos when six work days follow but if a Yom Tov or Yom Kippur should fall in the middle of the week, even if it were Friday and there are five workdays ahead of it, we do not say the verse of V'Hi Noam at the end of that Shabbos. Why? Because in the verse, the word: work appears twice, once with a Vov and once without a Vov. That is a clue that you need six work days that follow Shabbos in order to say this verse.

Why do we repeat the last verse of תהלים פרק צא'?

ספר ליקוטי הפרדס מרש"י דף יט עמוד ב- ענין מוצאי שבת-נהגו העם לומר ויהי נועם וקידושא דסידרא באפוקי דשבתא בנעימה ובמשיכה כדי שישאו ישראל סדריהן. ובכך יאריך מנוח לרשעים מלחזור בגיהנם כדאמרי' שכל השבת נוחין הרשעים ויוצאין מגיהנם. ובמוצ"ש צועק המלאך הממונה על הרוחות ואומר חזרו רשעים בגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהן ולכך ישראל מזכירין במוצ"ש ויהי נועם ה' א-להינו וגו' ומעש' ידינו כוננהו כלו' הרי אנו מתפללין שיהא בשבוע זה מעשה ידינו בכשרות וביושר ולא נבוא לידי עבירה כדי שלא נידון בגיהנם. ועוד מתחילין מזמור הסמוך לו ואומר אותו יושב בסתר עליון וגו'. שבאותו מזמור כתוב שהקב"ה הבטיח לעמו ישראל שאין להם לירא מפחד לילה ומחין ומכל דבר רע. כי הוא יצילך מפח יקוש. ושלומת רשעים תראה. והרבה דברים באותו מזמור.

Translation: It was customary to recite V'Hiy Noam and Kedushah D'Sidra on Motzei Shabbos slowly so that the community spends some time studying Torah. By doing so the community prolongs the time of respite that the evil ones are given and they are kept from returning to Gehenom, as we learned: that the evil ones rest on Shabbos and escape Gehenom during that time. At Motzei Shabbos, the angel who is in charge of souls says: return evil ones to Gehenom since the Jewish People have completed their study session. We recite the verse: Vi'Hiy Noam and Ma'Asei Yadeinu on Motzei Shabbos because we pray that in the oncoming week the work of our hands should be accomplished ethically and cleanly and that we should not commit any transgressions in our business dealings so that we do not end up in Gehenom. We then say the chapter of Tebillim, Yosheib B'Saiser Elyon etc that follows the verse of V'Hiy Noam. In that chapter it is written that G-d promises His people that they need not fear the beings that come out at night and other sources of trouble and that G-d will rescue them from any snares and they will witness G-d's retribution of the wicked and similar statements.

להבין את התפלה

ונאה לאומרו לאחר מנחה כדי שיצילנו הקב"ה מכל דינים רעים האומרי' שם כדכתיב ואפלטו ואשגבו ואחלצו אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. נהגו לכפול אורך ימים אשביעהו כדי ליתן חילוק בין אלו הפסוקים לסדר קידושא הבאה אחריה' שכן דרך ומנהג המשלים דבר – דף כ עמוד א – צריך להוכיח סיומו ובמה יוכיח בכופלו פסוק האחרון ב' פעמים. ד"א למה כופלין אורך ימים במוצ"ש לפי שתיבות של ויהי נועם כנגד תיבות שבקריאת שמע חסר ה' תיבות לפיכך אנו כופלין אורך ימים להשלים לרמ"ה תיבות שבק"ש שמשמחות רמ"ה איברים של אדם.

Translation: It is nice to say these verses from Tehillim after Mincha so that G-d will rescue us from evil decrees as it says: I will set Him on high because He knows my name. With length of days I will satisfy Him and will let Him see my salvation. We repeat the verse of Orech Yamim twice in order to create a separation between these verses and the verses of Kedushah that follow since it is customary that when we finish a section we like to note that we are finished. How do we do so? By repeating the last verse.

Another explanation: why do we repeat this verse twice on Motzei Shabbos? Because the letters of the verse: V'Hiy Noam correspond to the number of words found in Kriyas Shema, less five. So we repeat these words to arrive at the number 248 words that are also found in Kriyas Shema. Those words bring joy to the 248 bones in a person's body.

Another reason to repeat the last פסוק in תהלים פרק צ"א:

ספר אבודרהם סדר מוצאי שבת – ואומר שליה ציבור קדיש עד לעילא ואחר כך אומר פסוק ויהי נועם ה' א – להינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו שהוא סוף מזמור תפלה למשה. ונהגו לאמרו בנעימת קול ובנחת כדי להאריך מנוח לרשעים מלהחזירם לגהינם עד השלמת הסדר כמו שאמרנו למעלה. ואומר ישב בסתר עליון בצל ש – די יתלונן שהוא מזמור של פגעים וכל האותיות יש בו חוץ מזי"ן. ואומר במדרש שכל האומרו אינו צריך לכלי זיין. וגם תמצא כי ז' פעמים אין אומרים אותו ואלו הן בשבוע שיבא בו פסח ב' ושבועות א' וראש השנה א' ויום הכפורים א' וסוכות שנים הרי שבעה. והטעם שכופלין בתחלה ויהי נועם ולבסוף אורך ימים אשביעהו יש אומרים מפני כי יושב בסתר עליון עם פסוק ויהי נועם יש בו קב"ד תיבות וכשתכפולם יהיו רמ"ה. ומן הדין היה לכופלו פעם אחרת אלא מפני טורח הצבור תקנו לכפול הפסוק הראשון והאחרון בלבד ויחשב כאלו כופלו כולו. ולכך תקנו לאומרו במוצאי שבת שהוא תחלת השבוע כדי לשמור רמ"ה איברים כדאמרינן באלה הדברים רבה ברמ"ה תיבות שיש בק"ש שמור מצותיו וחיה. שמור רמ"ה תיבות שבק"ש והקב"ה ישמר רמ"ה איברים שלך.

Translation: The prayer leader says half Kaddish and then the verse of V'Hiy Noam which is the last verse in the chapter of Tehillim that begins: Tefila L'Moshe. It is customary to recite it with a tune and slowly in order to extend the period of rest for the evil ones before they return to Gebenom which does not occur until after the Jewish People finish Kedushah D'Sidra as we said above. Then he says: Yosheiv B'Seiser Ehyon, etc. which is known as the chapter of Tehillim that thwarts attacks from demons. It is a chapter of Tehillim that contains every letter from the Hebrew alphabet except for the letter "Zayin". We learned in a

Midrash that anyone who recites this chapter of Tehillim does not need any weapons to fight against demons. You will also find that there are seven weeks a year when we do not recite this chapter of Tehillim on Motzei Shabbos: i.e. the two weeks in which Pesach falls, the week of Shavuot, the week of Rosh Hashonah, the week of Yom Kippur and the two weeks of Succos. We recite the first verse, V'Hiy Noam and the last verse, Orech Yomim, twice, some say because the number of words beginning with V'Hiy Noam total 124 words and when you repeat them, you have said 248 words. By right we should recite the whole chapter twice but do not do so because it would be a burden on the community. Instead we repeat the first and last verses and allow it to be considered as if we recited the whole chapter twice. That is why the practice began to recite these verses on Motzei Shabbos which is the beginning of the work week in order that the verses serve as protection for the 248 bones in our bodies. This is in line with what we learned in the Midrash Rabbah to Aileh Devarim: G-d, with the 248 words that are found in Kriyas Shema, protect the 248 bones in our bodies. Heed the message of the 248 words in Kriyas Shema and G-d will protect your 248 bones.

An explanation as to why we omit קדושה דסידרא on מוצאי שבת when we omit the verse of ויהי נועם:

ספר המנהיג הלכות שבת עמוד קצב-וזה שנהגו בצרפת ופרובינצא שאין אומ' סדר קדושה אלא כשאומ' ויהי נועם שאין דרך לתלמיד שלא יתברך רבו עמו ומאחר שהתחיל בברכת עצמו ויהי נועם מסיים בברכת המקום בסדר קדושה כן נראה בעיני.

Translation: The custom in France and Provence not to recite Kedushah D'Sidra unless V'Hiy Noam is being said is based on the following: a student will not accept a blessing unless his teacher is being blessed as well. That is why when we begin with a blessing for the Jewish People in the form of V'Hiy Noam, we follow it with a blessing for G-d in the form of Kedushah, so it appears to me.